

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення
дисертації Бакірова Дениса Руслановича
«Богословська антропологія політичного представництва», яка подається на
здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 03 – Гуманітарні науки
за спеціальністю 033 Філософія

1. Оцінка роботи здобувача у процесі підготовки дисертації і виконання індивідуального плану навчальної та наукової роботи.

Аспірант Бакіров Д. Р. виконав у повному обсязі Індивідуальний план Освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії. Освітня програма в обсязі 40 кредитів ECTS виконана у повному об'ємі. Він успішно склав п'ять екзаменів та два заліки з наступних дисциплін:

Іспити:

- 1) «Філософські засади та методологія наукових досліджень» – 99 балів;
- 2) Іноземна мова для аспірантів (англійська мова) – 96 балів.
- 3) «Планування, організація і проведення наукових досліджень та навчальних занять» – 94 бали;
- 4) «Філософія кінця ХХ- початку ХХІ ст.: актуальні проблеми та основні напрями» – 100 балів;
- 5) «Модерні рецензії античної філософії» – 96 балів;
- 6) «Актуальні проблеми філософської та соціокультурної антропології» – 99 балів;

Заліки:

- 7) «Теорія і практика філософської освіти» – 98 балів.
- 8) «Підготовка наукових публікацій та презентація результатів досліджень» – 98 балів;

Всі заплановані види робіт було виконано своєчасно. Здобувач плідно співпрацював з науковим керівником протягом усього терміну навчання в аспірантурі.

2. Обґрунтування вибору теми дослідження. Війна між Україною та Росією - це лише перший етап глобального зіткнення між демократією та автократією. Однак

далеко не всі поділяють цю оптику. У певних регіонах, особливо в країнах Півдня та Сходу, ця війна часто формулюється як проксі-конфлікт між цивілізаційно відмінними, але еквівалентними аморальними геополітичними суперниками. Я припускаю, що "праві" і "ліві" наукові школи, які пропагують цю оптику, школа реалізму в міжнародних відносинах і певні відгалуження постколоніалізму, походять від спільного кореня в політичній теології Карла Шмітта. Примітною і симптоматичною є широка рецепція конституційної думки Шмітта як російськими конформістськими політтехнологами, так і китайськими вченими [Brang 2020, Che 2020, Mitchell 2020, Libin and Patapan 2020, Reinhardt 2020, Goldman 2021, Harvey 2021, Karolewski, Libin, Patapan et al. 2023]. З точки зору цих шкіл, які я об'єдную під загальним терміном "неортодоксальна теорія політики", "шлебісцитарні" масові демократії, подібні до путінської Росії, вважаються більш демократичними, ніж західні ліберальні демократії, оскільки їхні "сильні лідери" нібито краще представляють людей. Таким чином, використовуючи демократичний дискурс для легітимізації неліберального правління, "неортодоксальні" теоретики інвертують дихотомію, з якої я почав цей параграф. Ситуація ще більше ускладнюється тим, що наші сучасні інтуїції щодо представництва працюють на користь Шмітта. Провокативно кажучи, якби нам була доступна лише модерна онтологія, то нам довелося б визнати, що Шмітт має рацію. Ось чому варто заново познайомитися з онтологією, яка лежала в основі представницької демократії на етапі її зародження. У цьому дослідженні я стверджую, що завдання пере-винахіду класичної онтології було частково виконане Гегелем, і дотримуюся лінії мислителів, чий прочитання Гегеля узгоджують його з ширшою традицією того, що я називаю "ортодоксальною теорією політики", цікаво скоординованою навколо теми "ім'яслав'я", дисципліни, яка зберігає "метонімічну силу" імен робити їхніх референтів присутніми.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що твердження про те, що неліберальні системи краще представляють людей, ніж ліберальні демократії, впливає з "низького" визначення представництва. Сказати, що автократи є кращими представником народу, ніж ліберальні політики Заходу, тому що вони "схожі" на народ, тому що вони "говорять, як воно є" і "виражають народну волю більш безпосередньо", означає не тільки звести людей до споживачів, які реалізують свою свободу волі виключно через електоральний вибір, але й звести саму концепцію представництва до "міметичного" або "описового" представництва, втрачаючи при цьому багатший сенс представництва, який я виражаю за допомогою таких термінів, як "конститутивне", "перихорезічне", "тріадичне", "іпостасне", "іконічне",

"ім'яславське", "субстанційне", "метафоричне", "паратактичне" або "аналогічне" представництво. Я припускаю, що це збіднення є результатом сліпоти до того, що є водночас найфундаментальнішим і найексцентричнішим у мові - її здатності не лише "описувати" світ, а й "реагувати" на нього. Роуен Вільямс пояснює це розрізнення так: ми описуємо, "коли створюємо розумний каталог різновидів речей, які ми бачимо навколо себе у світі... ми маємо добрі та надійні критерії того, що є добрим описом, а що - поганим...". Ми репрезентуємо, "коли реагуємо на навколишній світ словами, образами та жестами, які, на нашу думку, містять або несуть певний вимір світу, в якому ми перебуваємо, але не вкладаються в чіткі категорії опису. Тож можна сказати, що певна реакція на обставини відображає всю серйозність, весь спектр ситуації, навіть якщо вона не намагається точно описати те, що відбувається". [Williams 2013]. Іншими словами, репрезентація "продовжує дію" того, що вона репрезентує, "зберігає" певну логіку життя репрезентованої реальності в новому контексті. Ця дисертація досліджує можливість того, що західні представницькі демократії ґрунтуються на практиці і теорії цього "багатшого" виду представництва, розробленого на Єкуменічних Соборах. Цей "багатий" погляд на представництво формує антропологію, яка лежить в основі "православної теорії політики. В її рамках різниця між представниками і представленими є не глухим кутом, а приводом для належного представництва як процесу навчання, за допомогою якого "воля народу" вербалізується і трансформується. Кожна теорія фокусується на певному явищі, щоб висвітлити загальну динаміку. Визначальною рисою "ортодоксальної теорії політики" є центральне місце "слова" - саме "словоцентризм" відрізняє її від "неортодоксальної теорії політики", головним предметом якої є "воля". Шмітт звертається до того, що вже існує в найбільш безпосередньому, відчутному і вісцеральному сенсі - до землі. Оскільки земля легко піддається сприйняттю і використанню як об'єкт володіння, вона часто стає приводом для примусу, нав'язування волі претендентам на її клаптики. Отже, "воля" є ключовою здатністю людини у відносинах із землею. Після дихотомії слово/воля виникає похідна дихотомія координації/боротьби. Для "ортодоксальної теорії політики" політика - це виховання, "артикуляція" волі, тобто виховання смаку та інтересу. Замість того, щоб ув'язнювати нас у боротьбі за те, що вже існує, "ортодоксальна" теорія звертає увагу на етапи людського розвитку, на культивування співпраці та відкритості до реальності як невичерпного "дару". Апеляція до такого погляду на історію є апеляцією до філософії історії Г. В. Ф. Гегеля, який теоретично обґрунтував "раціональний прогрес" держави як розвиток

свідомості, творчості та свободи [Гегель 1837/1991, с. 22-23]. Таким чином, ми приходимо до остаточної дихотомії між "ортодоксальними" та "неортодоксальними" політичними теоріями: дефіцит/надлишок. "Воля" змагається за обмежені ресурси. "Мова" створює соціальні світи з нічого, бо, як казав Вільгельм фон Гумбольдт, мова - це "нескінченне використання обмежених засобів", вона є нескінченно генеративною. Тоді як наголос на «волі» унеможлиблює переговори і творення нових контекстів спільного життя "з нічого" - тобто унеможлиблює реальну політику як проект "побудови міста зі слів" (Держава 369a) і знецінює мову як головну "здатність" людського роду по відношенню до цього проекту. За влучним висловом Кервегана, Шмітт намагався реконструювати гегельянство без діалектики та спекулятивного розуму [Kervégan 2005]. Він запозичив бачення плідного змагання між протилежностями, але не визнав домінуючої ролі розуму у творчості Гегеля. Тому, щоб побудувати переконливу альтернативу теорії Шмітта, необхідно доповнити Гегеля в тій сфері, якій він приділяв надто мало уваги, а саме - мові. Я припускаю, що полеміка довкола ім'яслав'я, яка спалахнула в православному світі на початку 20-го століття, може зробити внесок в антропологію політичної репрезентації. Ставши на бік апологетів ім'яслав'я, Сергій Булгаков відстоював їхню думку про те, що Бог присутній в імені Божому, стверджуючи, що слова та імена справді несуть у собі щось від "життя" репрезентованих реалій. Булгаков проводить аналогію між іконою та іменем як "словесною іконою". Отже, заповідь "Не вимовляй імені Господа, Бога твого, все" (Вихід 20:7) і молитву "Нехай святиться ім'я Твоє" (Матвія 6:9-11) можна розглядати як частину практики "шанування" імен з метою збереження їхньої "репрезентативної сили" для передачі життя осіб, яких вони позначають [Булгаков 1953, с. 188]. Перекладаючи на світську мову, я припускаю, що представницькі демократії вкорінені в теорії та практиці цього "ім'яславістського" представництва; що саме ця духовна дисципліна "шанування імен" дозволяє політикам говорити і діяти "від імені" своїх виборців. Виходячи з принципів цієї "ортодоксальної теорії політики", я запропонував "антропологію представницької демократії", яка розглядає представницьку демократію як таку, що ґрунтується на духовній вправі *par excellence*, "обміні іменами" та "іменуванням", що робить мову суверенною, підпорядковуючи політиків і людей життю одне одного в мові, в "іменах" одне одного, що, в свою чергу, перетворює їхні стосунки на взаємо-освіту, взаємо-спокуту, та взаємо-створення.

Ступінь наукової розробки проблеми.

- Серед українських дослідників питання політичного представництва розглядали Овчар І. В. [2009] Заяць П. В. [2009] Древаль Ю. М. [2012] Бедрак Н. М. [2012а, б] Ломжець Ю. М. [2014] Ломжець Ю. М. [2014]. D. [2012а, 2012b] Bedrak N. M. [2014], Lomzhets Yu. V. [2018], Кройтор А. В., Яковлев Д. В., Алексеєва-Тимченко К. [2019], Шаповал В. М. [2015] Ковальчук В. Б., Забокрицький І. І. [2015], Віннікова Н. А. [2017а, 2017б, 2019, 2020, 2021], Богів Я. С. [2019], Бондарчук О. В. [2019], Бондарчук О. В. [2019], Богуславський В. В. [2019]. С. [2019], Бондар Г. [2020], Нікітенко Л. О. та Грабар О. С. [2021], Гедульянов В. [2022], Мішина Н. В. [2022].
- "Конститутивна" або "конструктивістська" теорія репрезентації розробляється Савардом [2010], Дішем [2015], Северсом і Дові [2018], Дішем, ван де Санде та Урбінаті [2019].
- Вивченням історії політичного представництва займалися такі вчені, як Ерік Фогелін [1952], Ганна Піткін [1967], Джейн Менсбрідж, Девід Стасавейдж, Анна Букоянніс, Моніка Вісіра та Девід Рансіман.
- Вплив Карла Шмітта на автократії в Росії та Китаї досліджують Ауер [2015], Снайдер [2019], Льюїс [2020], Бренг [2020], Че [2020], Мітчелл [2020], Лібін і Патапан [2020], Рейнхардт [2020], Голдман [2021], Харві [2021], Каролевські, Лібін, Патапан та ін. [2023].
- "Логоцентричне" прочитання Гегеля Густавом Шпетом розглядається в дисертації Лізи Буржо 2021 року. Я стверджую, що те, як британські неогегельянці [Нуман 2020] читають Гегеля, має спорідненість із прочитанням Шпета та апологетами *ім'яслав'я*.
- "Лінгвістичне" прочитання Сергія Булгакова Джошуа Хітом, зокрема, втручання Булгакова в полеміку про *ім'яслав'я*, де він проводить паралель між іконою та іменем як "словесною іконою", а також творчість Олексія Лосєва, допомагає мені підійти до проблеми політичної репрезентації з точки зору православного богослов'я і навпаки, таким чином додаючи "ім'яславську" лінію аргументації до теологій репрезентації та медіації Дітріха Бонхеффера, Ганса Урса фон Бальтазара, Доротеї Зелле, Ларса Тунберга, Олівера О'Донована та Роуена Вільямса.
- Розвитком гегелівського бачення держави як "спільноти спільнот" у різний спосіб займалися Гастон Фессар, Чарльз Тейлор, Ендрю Шенкс, Джилліан Роуз та Роуен Вільямс.

- Церковні та схоластичні корені представницької демократії досліджували Невілл Фіггіс, Джозеф Костанцо, Йорген Меллер, Анна Гжимала-Буссе та Шон Мессарра.

- "Республіканізм" християнської церкви досліджували Брайан Тірні, Френсіс Оуклі, Поль Вальєр, Кирило Говорун.

Мета і завдання дисертаційного дослідження.

Метою дослідження є доказ субстанційної згоди та історико-каузальних відносин між християнської ортодоксією та представницькою демократією; (в термінах дослідження — згода між антропологією представницької демократії та "ортодоксальною" теорією політики на основі конститутивної теорії представництва).

Реалізація мети зумовила необхідність вирішення наступних дослідницьких завдань:

- Побудувати методологію, яка використовує "слово" та "ім'я" як елементарні об'єкти дослідження, спираючись на антропологію, де ці два поняття розуміються як конститутивні як для мовця, так і для референта.

- Провести два дослідження зловживань "словом" та "ім'ям" - зброєнізації та дереалізації, як застосувань лівого та правого «неортодоксального» прочитання Гегеля Карлом Марксом та Карлом Шміттом в СРСР та РФ.

- Розрізнити "неортодоксальну" та "ортодоксальну" теорії політики.

- Дослідити розвиток репрезентації від сатрапської репрезентації, де вона є лише інструментом у репертуарі божественних царів, до зближення божественності та репрезентації в Августі.

- Дослідити процес деприватизації "доброї волі" у розвитку християнської доктрини та трьох положень про представництво з римського приватного та корпоративного права у середньовічних глосаторах та коментаторах, а також їх подальше застосування у середньовічному церковному та світському управлінні.

- Дослідити процес секуляризації та політизації тринітарної догми в європейській конституційній теорії такими мислителями, як Віторія, Гоббс, Руссо, Сієєс та Гегель, а також розглянути гегелівське бачення держави як корпорації корпорацій як завершальну стадію цього процесу, коли комунікація між особами, які представляють різні спільноти (*personae representatae*), стає епіцентром прийняття політичних рішень.

- Розглянути християнські доктрини в їхньому зв'язку з політичним представництвом.
- Дослідити титули Богоматері в їхньому зв'язку з політичним представництвом.
- Концептуалізувати аспекти служіння Христа з точки зору політичного представництва.

Об'єктом дослідження є розвиток теорії та практики церковного і світського врядування на Заході.

Предметом дослідження є концепт політичного представництва.

Автор також розробив наступні гіпотези:

- Практика політичного представництва є конститутивною по відношенню до людства як такого;
- Історія політичного представництва розвивається від античності, коли представництво було лише інструментом, до середньовіччя, коли воно стало легітимізувати владу;
- Представницька демократія - це організація застосування доктрини та літургійного життя Церкви в політичній сфері;

Методологічні та теоретичні засади дослідження.

Методи дослідження:

- Платонівський діалектичний метод використовується в 1.2. для того, щоб припустити, що за різними "мовними іграми" стоять "типи" особистості. Крім того, платонівська теоретична база використовується в цьому ж розділі, щоб пов'язати ці "форми життя" з ієрархією людських здібностей.
- Схоластичний діалектичний метод, нещодавно реконструйований Кирилом Говоруном [2023], застосовано для проведення дихотомій у 1.2, 1.3, які покладено в основу розмежування "ортодоксальних" і "неортодоксальних" теорій політики; також, нарешті, у 3.1, схоластичний метод використано для класифікації ортодоксальних догм як таких, що висвітлюють під різними кутами зору різні грані "конститутивної теорії представництва".
- Гегелівський діалектичний метод реконструйовано в 1.3. на основі праць Джилліан Роуз та Роуена Вільямса. Ця ж діалектика використовується для

припущення телеологічного розвитку при викладі генеалогії політичного представництва у 2.1, 2.2 та 2.3.

- Типологічний метод використовується для поширення біблійних і духовних концепцій на сферу політики. Так само, як християни бачили фулфілмент подій як прекурсор для подій Євангелія, так само я вбачаю в сучасних подіях та системах фулфілмент подій та заяв Євангеля щодо Царства Небесного.

Теорії:

- Теорія репрезентації Роуена Вільямса, розвинута в "The Edge of Words *слів*" [2014], та "конститутивна теорія мови" Чарльза Тейлора, розвинута в "Мовній тварині" [2016] (яку він простежує до Йоганна Георга Гаммана, Вільгельма фон Гумбольдта та Йоганна Готфріда фон Гердера), визначають увагу дослідження до мови в перших розділах (1.1., 1.2., 1.3.) і дозволяють розробити "конститутивну теорію репрезентації", що базується на центральному місці "слова" в обох теоріях.
- Підхід Вітгенштайна до аналізу мови передбачає, що "мовні ігри" пов'язані з "формою життя", яку вони підтримують, особливо в 1.2.
- Концепція суверенітету мови Бориса Гройса використовується в пунктах 1.1 і 1.2.
- Дисертація Брайана Тірні "Сфери взаємодії" [1982] розглядає процес "секуляризації" соборних теорій і практик протягом усього середньовічного періоду. (2.2.).

3. Особистий внесок дисертанта в отриманні наукових результатів та їх новизна. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, усі сформульовані в ньому положення та висновки з рекомендаціями обґрунтовані на основі особистих досліджень автора. Для аргументації окремих положень використані праці інших науковців, на які зроблені посилання. В індивідуальних наукових працях застосовано лише авторські ідеї та розробки.

Наукова новизна результатів дослідження.

Вперше:

- Слідом за Олександром Потебнею та Густавом Шпетом я розвиваю антропологію, засновану на конститутивній теорії репрезентації, де природний стан людства ототожнюється зі станом співпричетності, життям один в одному, яке є

життям у мові, життям "словоподібним"; оскільки наші імена в вже частина мови, суверенітет мови досягається через наш обмін іменами та подальше "ім'яслав'я". Щоб здогадатися про політичні наслідки руху *ім'яславія*, я звертаюся до Сергія Булгакова та Олексія Лосєва; Я запозичую поняття з лінгвістики та філології "невласне-пряма мова" (фр. *discours indirect libre*), щоб окреслити результат належної роботи представницької демократії, заснованої на дисципліні "ім'яславія" - злиття "голосів" репрезентованого та репрезентатора в "подвійний голос", який розвивається за межі їхніх окремих можливостей.

- Розгортання теорії Платона та особистого свідчення Варлама Шаламова, щоб дослідити "мовні ігри" в ГУЛАГу як "форми життя", що проливають світло на дисфункціональність сталінського та путінського режимів.
- Рецепція та критика основних принципів *політичної теології* Карла Шмітта з точки зору православного богослов'я; презентація творчості Володимира Набокова як методу діяльності політика; застосування богословської концепції "замісної спокути" для концептуалізації відносин між політиками та їхніми виборцями в умовах представницької демократії на основі теології Рована Вільямса.
- Аналіз історії політичного представництва як розвитку від інструментальної ролі до конститутивної ролі.
- Порівняльний аналіз між зв'язком між божественністю і представництвом у Октавіана Августа та Ісуса з Назарету; прочитання розвитку догматів екуменічних соборів як "деприватизації" *bona fides* ("доброї віри"), що уможливорює "конститутивну теорію представництва".
- Поява представницької демократії розглянута як секуляризація доктрини і практики християнської церкви, що завершується корпоративістською концепцією Гегеля, яка повністю секуляризує дію Духа як корпоративне посередництво між «головою» і «членами», що робить державу єдиним *corpus mysticum*.
- Категоризація православних доктрин як аспектів "конститутивної теорії репрезентації": "перихоретична" репрезентація, "іпостасна" репрезентація, "тріадична" репрезентація, "іконічна" репрезентація, "кетарімічна" репрезентація тощо; а також: представлення соборної догматики як сакралізації "доброї віри" у здатність однієї реальності заміщати іншу, не втрачаючи при цьому нічого, але реалізуючи себе у процесі;
- Порівняльний аналіз православної літургії як артикуляції спільноти взаємного заступництва та режиму представницької демократії; типологічне проведення аналогій, як, наприклад, між *Деїсусним* рядом та "ланцюгом

представництва"; розгляд Марійських титулів у їхньому зв'язку з практикою політичного представництва;

- Вивчення форми служіння Ісуса, визначеної плебісцитом і змовою, і запропонована ідея, що так "воля" народу неправильно розуміє свій власний інтерес: тоді як саме представник, який діє в "волі" Отця, знає, в чому полягає його інтерес, тому що "воля" Отця є нічим іншим, як волею блага іншого; (політичний підтекст Євангелія полягає в тому, що політик не повинен посилатися ні на "волю" Бога, ні на "волю" народу, бо народ не знає, чого він хоче, а "воля" Бога - це лише "обмін іменами" між ними, воля того, щоб владні відносини набули форми христоподібного заміщення і солідаризації).

- Результатом дисертації є "православна теорія політики", концепція, яка прояснює точну природу зв'язку між християнською церквою і політикою, та "антропологія представницької демократії" (АРД), концепція, яка прояснює етичні та релігійні основи представницької демократії. В АРД імпліцитно присутня православна доктрина, яка вказує на "конститутивну теорію представництва", а також православна духовна дисципліна "замісної спокути", яка вказує на ім'яславську або перихоретичну модель політичного представництва.

Удосконалено:

- Визначення демократії як такої, що ґрунтується на "ім'яславській" дисципліні дій "в ім'я" народу, практиці *мучеництва*, коли людина робить життя іншої людини або групи людей, в ім'я яких вона діє, присутнім у своїй поведінці.

- Визначення "світськості" і "теократії" як сумісних і взаємодоповнюючих, одночасне існування яких є протиотрутою від "автократії", де світська влада плує себе з божественністю, що є розвитком положень тринітарної конституційної теорії Ернста Канторовича і Джорджо Агамбена.

- Визначення «спасіння», через синтез обоження, рекапітуляції, заміщення, та *Christus Victor* Густава Аулена.

Отримало подальший розвиток:

- узагальнено підходи до інтерпретації Г. В. Ф. Гегеля: "антидіалектичні" (як "праві", так і "ліві" прочитання) та "діалектичні" ("логоцентричне" неогегельянство).

- Огляд різних наративів "деприватизації" положень про представництво з римського приватного та корпоративного права глосаторами, постглосаторами, церковними легістами та світськими юристами в епоху середньовіччя.

- Розвиток тези про те, що заміщення і обоження не можна мислити окремо. У цьому світлі зауваження Марії Фріман про те, що "Афанасій вважав, що людяність

Слова поступово обожествлялася протягом його життя як людини" [Freeman 2019, р. 44], прочитується як твердження, що обожествлення - це просто «зворотний відлік» до розп'яття Ісуса, Його карального заміщення (*penal substitution*) людського роду.

4. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються. Обґрунтованість та достовірність наукових положень результатів і результатів і висновків дисертації забезпечена використанням широкого кола філософських концепцій, літературних першоджерел та методів наукового пізнання. При обґрунтуванні теоретичних висновків дисертації здобувач керувалася положеннями діалектичного та історико-компаративістського методу, філософія права та філософії політики. Застосування сукупності наукових методів разом із принципами, а також сучасними науковими підходами надало змогу виконати поставлені в дисертації завдання, досягти мети дослідження і забезпечити наукову достовірність та чіткість одержаних теоретичних результатів, що в кінцевому підсумку сприяло всебічності, повноті та об'єктивності одержаних наукових висновків.

5. Наукове, теоретичне та практичне значення результатів дисертації. Практичне значення отриманих результатів:

- В академічній сфері - антропологія представницької демократії (*дали* - АРД) може бути застосована для оцінки того, чи є даний політичний режим демократичним і для теоретичного осмислення структур посередництва між владою і громадянським суспільством; "ортодоксальна теорія політики" може бути задіяна для оцінки того, чи можуть певні церковні і світські практики управління розумітися як логічний розвиток "ортодоксії";
- У політичній сфері - АРД можна використовувати для розробки та організації інституційних рамок посередництва між громадянським суспільством та представницькою демократією (для розробки рішень на кшталт "Державної інституціоналізації суспільної свідомості" Ендрю Шенкса [2023]);
- У соціальній та культурній сферах - АРД може бути використана для підвищення обізнаності щодо моральної та духовної сутності практики політичного

представництва; для вирішення хибного протиріччя між ідеалом чистоти та залученням до політики;

- У релігійній сфері - "православна теорія політики" може бути використана для викладання глибокої і широкої основи, яка богословськи виправдовує представницьку, аргументовану і дорадчу демократію; церкви можуть переосмислити своє ставлення до держави, заохочувати участь людей у демократії; заохочувати емансипацію всередині церкви, реконструюючи первісне синодальне або соборне прийняття рішень;
- У законодавчій сфері - "конституційна теорія представництва" може сприяти розробці та вдосконаленню законодавчої бази, яка забезпечує функціонування інститутів представницької демократії;
- в освітній сфері - отримані результати дослідження можуть бути використані при розробці навчально-методичних матеріалів з таких дисциплін, як "Історія філософії", "Політологія", "Політична філософія", "Історія", "Філософія культури", "Соціологія", релігієзнавство та теологія, "Антропологія", "Теорія мистецтва"; ARD можна використовувати для створення та розробки навчальних програм шкіл, які навчають політиків, активістів, державних службовців, корпоративних лідерів;

6. Повнота викладення матеріалів дисертації в роботах, опублікованих автором. Результати дослідження відображені у 7 наукових публікаціях загальним обсягом 7,85 др. арк., з них 5 статей у вітчизняних фахових виданнях, 3 зарубіжні статті, 3 статті у збірнику за результатами наукових конференцій та 3 тези доповідей на наукових конференціях.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

публікації у фахових виданнях України:

• Bakirov, D. (2021). 'Big History' of Education: Our Path to Listening Society. Part 1/5: The Stone Age. The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "Theory of Culture and Philosophy of Science", № 63 (2021), pp. 77-85.
<https://doi.org/10.26565/2306-6687-2021-63-09>

• Bakirov, D. (2021). 'Big History' of Education: Part 2/5: The Bronze Age as the "Prison of the Will". ISSN 2306-6687 Вісник Харківського національного університету імені

В.Н.Каразіна Серія «Теорія культури і філософія науки», № 64 (2021), pp. 79-90.
<https://doi.org/10.26565/2306-6687-2021-64-09>

• Бакіров, Д. (2022). Rex Iudæorum: від тернового куща до тернового вінця. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії», № 66 (2022), с. 47-51. <https://doi.org/10.26565/2226-0994-2022-66-5>

• Bakirov, D. (2023). The “ages” of civilization as the structures of political representation. Філософія освіти. *Filosofiya Osvity. Philosophy of Education*, 28(2), 197–213. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2022-28-2-11>

• Bakirov, D. (2023). The Character of Russian Elite: Intelligence and Intelligentsia, Dictatorship and Contradiction. The Higher Education of Ukraine. Вища освіта України. № 1 (2023), pp. 18-23. 2023-05-01 | Journal article DOI: 10.32782/NPU-VOU.2023.1(88).02

публікації в іноземних наукових виданнях:

• Bakirov, D., and Filonenko, O. (2021). Science, Law, Art, Their Feedback. Збірник наукових праць ЛОГОС. № 2 (2021), pp. 122-128 <https://doi.org/10.36074/logos-10.12.2021.v2.39>

Особистий внесок: Автором описано процес, за яким певні “форми життя” продовжуються через людей, чий спосіб пізнання та кодекси поведінки пристосовані до порядку складності, який орієнтований на його мимовільне відтворення. Автор продемонстрував, що свідомість є “дивною петлею” двох соціальних процесів - абстракції мови та розширення права. Також автор запропонував гіпотезу, що абстрагування мови і розширення права запрошують людство до все більш творчих “форм життя”, тому що абстракція привертає нашу увагу до вищих перспектив, з яких речі розглядаються як такі, що можуть “сказати більше” в якості учасників все більш складних розмов.

• Bakirov, D., and Filonenko, O. (2021). Consent or Contest? Dating Appts and Sexual Choice. Збірник наукових праць ЛОГОС. № 1 (2021), pp. 87-89. <https://doi.org/10.36074/logos-26.11.2021.v2.27>

Особистий внесок: Автором описані критерії повноцінного поняття згоди як комунікативної зрозумілості вибору. Таким чином, автор концептуалізував критерії викорінення маніпулятивних змагань у людських стосунках: маніпуляція завжди ховається за аутсорсингом суджень на змагання, прихованих від відкритої розмови; також, нерівність потенційних сексуальних партнерів унеможлиблює розумну розмову. Щоб бути повноцінно консенсуальним, вибір партнера має бути

винесений за межі ринкової конкуренції. Це відбувається лише тоді, коли життєві потреби людей задовольняються на рівні держави - їжа, охорона здоров'я, психологічна підтримка, спільнота, дозвілля.

• Bakirov, D. (2023). The Deathcamp Realism as a Source of Putinism. On the Platonic Hierarchy of Human Faculties in Varlam Shalamov's GULAG Stories. Grail of Science, (24), pp. 493–497. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.02.2023.093>

7. Дотримання академічної доброчесності.

На підставі вивчення тексту дисертації здобувачки, наукових праць здобувачки та Протоколу контролю оригінальності (перевірку наявності текстових запозичень виконано в антиплагіатній інтернет-системі Strikeplagiarism.com) встановлено, що дисертаційна робота виконана самостійно, текст дисертації не містить плагіату, а дисертація відповідає вимогам академічної доброчесності.

8. Апробація матеріалів дисертації.

Основні теоретичні положення, висновки та пропозиції, що містяться в дисертації, обговорювалися та були схвалені на засіданнях кафедри теорії культури та філософії науки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

9. Оцінка структури, мови та стилю дисертації.

Дисертація написана чіткою мовою, структура дисертації відповідає алгоритму здійсненого автором дослідження. Матеріал дисертації викладено в суворій логічній послідовності та доступний для сприйняття. Зміст, оформлення дисертації та кількість публікацій відповідають вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року **№ 40** (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН **№ 759** від 31.05.2019), і вимогам Постанови Кабінету Міністрів України **№ 44** від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії»,

10. Відповідність змісту дисертації спеціальності, за якою вона подається до захисту.

За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною і практичною значимістю дисертаційна робота Д. Р. Бакірова відповідає спеціальності 033 - Філософія.

11. Результати обговорення та проведення презентації. Рекомендація

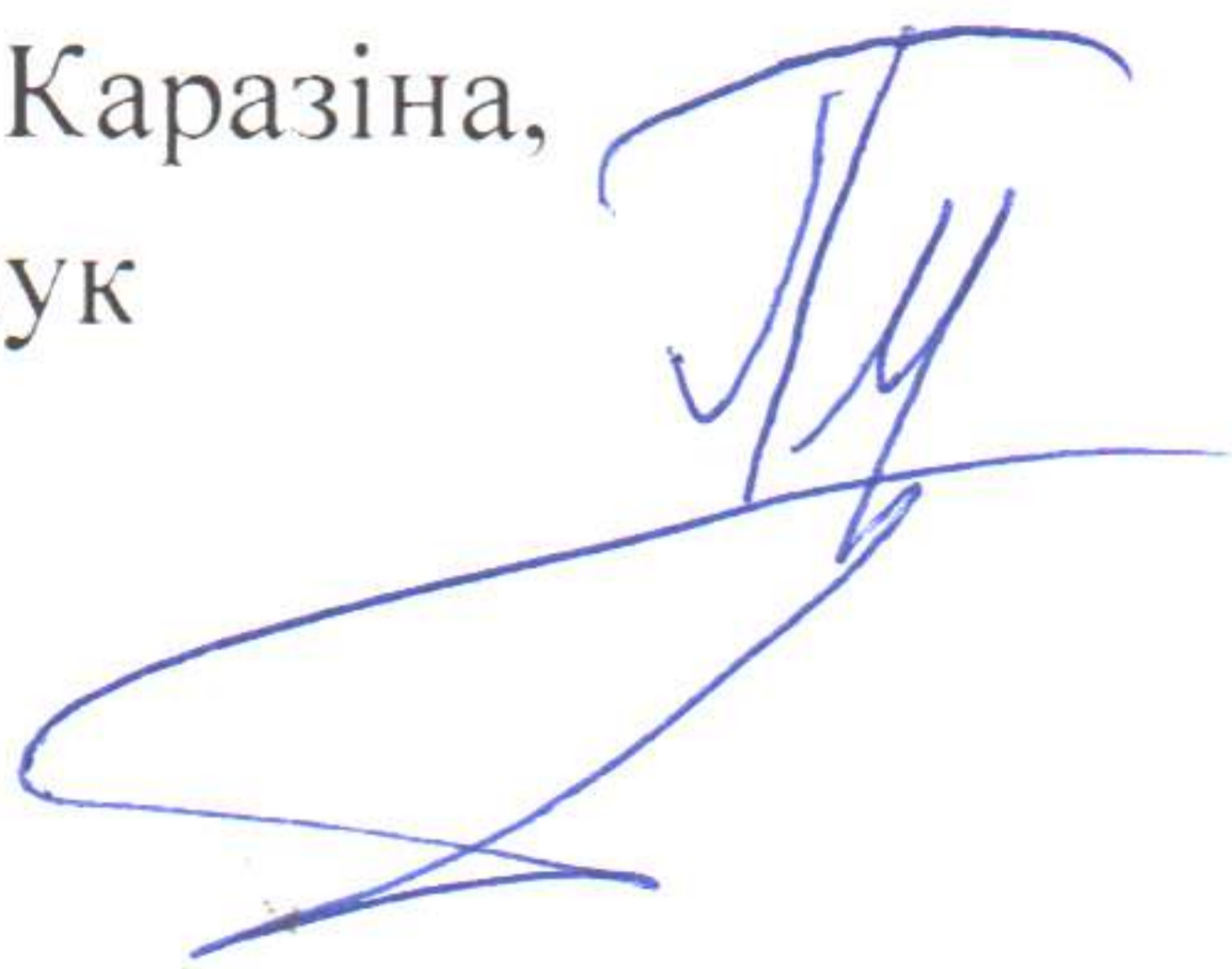
дисертації до захисту.

Здобучачем було представлено основні результати дисертаційної роботи на засіданні кафедри теорії культури та філософії науки факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна щодо попередньої експертизи дисертації у формі презентації і наукової дискусії після її завершення. За підсумком обговорення, дисертаційне дослідження було оцінено позитивно.

Дисертаційна робота Бакірова Дениса Руслановича виконана на високому науковому рівні та є цілісним науковим дослідженням, яке відповідає встановленим вимогам чинного законодавства України.

Враховуючи високий рівень дослідження, актуальність, новизну, практичну цінність отриманих результатів та відповідність роботи спеціальності 033 «Філософія» дисертація Бакірова Д. Р. «Богословська антропологія політичного представництва» рекомендується до захисту в спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 Філософія з галузі знань 03 — Гуманітарні науки.

Головуючий,
завідувач кафедри
теорії культури та філософії науки, професор
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна,
доктор філософських наук

Дмитрій ПЕТРЕНКО